

PRESELJEVANJE LJUDSTEV

476 – propad rimskega cesarstva in začetek srednjega veka (po tem letu začnejo na tem območju nastajati nove države, npr. frankovska)

Še v času starega Rima so imeli težave z vdori ljudstev. Zato so Rimljani začeli ob mejah naseljevati določena germanska ljudstva, ki naj bi jih branila.

212 – V Rimu sprejmejo Karakalov zakon (s tem zakonom vsi svobodni prebivalci v Rimu dobijo rimsko državljanstvo – tudi tisti, ki so živeli v Rimskih provincah)

Germani izvirajo iz Skandinavije (prepletajo se različna ljudstva: Franki, Langobardi, V Goti, Z Goti ...) ⇒ gredo v Z Rim

375 – Huni (azijsko nomadsko ljudstvo) vdrejo v Evropo in s tem porinejo v val preseljevanj tudi druga germanska ljudstva

Pri priseljevanju pride do stika staroselca (tisti, ki na določenem ozemlju živi prvotno; avtohton) s prišlekom (tisti, ki se tja priseli). Prišleki so bili npr. Franki, ki so ustanovili frankovsko državo na območju Galije (del Z-rimskega cesarstva, danes del Francije).

6. stoletje – Obri ali Avari napadejo in porinejo v val preseljevanj Slovane, zato so imeli že v času Justinijana v Bizancu težave z vdori Slovanov.

568 – v Italijo se naselijo Langobardi (Justinijan ni mogel obnoviti celotnega rimskega cesarstva, čeprav je to bila njegova največja želja)

KAREL VELIKI

- iz dinastije Karolingov
- najpomembnejši frankovski vladar
- na pol pismen (znal je narediti svoj »podpis«), nepismenost je bila v takratnem času nekaj vsakdanjega in povsem običajnega
- v Aachnu je ustanovil dvorno šolo (dva učitelja: Pavel Diakon – Langobard in Akuin – Anglosas)

SREDNJI VEK

1 ZGODNJI SREDNJI VEK (476 – konec 10. stol)

»svet okrog leta 800«

- ⇒ frankovska država (Z del rimskega cesarstva)
- ⇒ Bizanc (V del rimskega cesarstva)
- ⇒ Arabci
- najbolj ognjeviti in agresivni
- pomembna vera (navdih, smisel boja)
- v Italiji težave: rekonkvista (do 1492 – konec arabske ekspanzije: sveta vojna; osvoboditev Granade)
- **732** – bitka pri Poitiersu (Karel Martel zaustavi Arabce, da ne bi napredovali po Evropi)

Preseljevanje ljudstev je zaznamovalo zgodnji srednji vek. Preseljevali so se: Germani, Slovani in Arabci.

2 VISOKI SREDNJI VEK (konec 10. stol. - 1492)

SLOVENSKO OZEMLJE V ZGODNJEM SREDNJEM VEKU

Slovanske selitve na naše ozemlje so se začele iz SV.

550 – se je začel prvi val preseljevanj. Iz Moravske preko Donave na ozemlje današnje zgornje in spodnje Avstrije so se začeli naseljevati Slovani. Njihova naselitev je segla do Karavank ob reki Dravi in še naprej proti JV.

568 – se začne drugi val. Ko so Langobardi odšli v Italijo, so njihov prostor (Panonsko nižino) začeli obvladovati Obri ali Avari. Najprej so Bizantinci sodelovali z Obri in sicer tako, da so jih jemali v svojo vojaško službo. Ker Bizantinci naj ne bi dovolj plačevali za službo Obrom, so postali sovražniki. Dokaz za to je padec Sirmija v obrske roke (današnja Srenjska mitrovica v Srbiji) leta **582**.

582 – Obri in Slovani so se povezali v obrsko-slovansko zvezo in skupaj osvajali. Slovani naj bi bili podrejeni v tej zvezi (v vojski so bili pešci, plačevali naj bi davke; Obri pa so bili v vojski konjeniki). Sprva se je začela skupna selitev proti SZ. V nekaj letih (**2. pol. 6. stol.**) so dosegli tudi zgornje Posavje in Podravje. Dokaz za to je poraz Bavarcev v spopadu s Slovani in Avari leta **595** ter ime današnjega koroškega prostora, ki se je že takrat imenoval Sclaborum Provincia (dežela Slovanov).

4.-7. stoletja ⇒ čas največjih preseljevanj (glavni val): Slovani, Germani, Arabci

7.-10. stoletje ⇒ ne tako intenzivno preseljevanje; s presledki

Poselitev ni bila množična. Najprej je poselitev zajela nižje predele, ki so bili primerni za obdelovanje (doline, kotline...).

S prvim in drugim valom je glavni val preseljevanj končan, kasneje so se še dogajale manjše selitve zahodno ob reki Soči in med Istro.

Na zahodu so Slovani prodrli do Furlanske nižine, kjer so jih ustavili Langobardi in njihov limes (obrambni zid). V **začetku 8. stoletja** se dokončno oblikuje meja, ko so Slovani poselili gričevnato področje onkraj Soče do furlanske nižine. To je zasnova slovansko-romanske etnične meje, ki traja še danes.

Proti Istri so se Slovani naseljevali že okrog leta **600** do naravnega kraškega roba (Črni Kal), kjer se kras spušča v morje. Toda v **8. stoletju** je frankovska oblast v zaledje Istrskih mest načrtno naselila Slované, predvsem iz gospodarskih razlogov in s tem spremenila etnično podobo Istre. Za kraškim robom so živeli antični naseljenci (stara antična mesta, ki so bila na stopnji antične kulture – napredna, del bivšega rimskega imperija). Slovani so porušili ravnotežje in se začeli mešati v prejšnji red, kradli naj bi tudi konje prvotnim naseljencem.

Vir: Listina **Rižanski placit** iz leta **804** govori o razmerah v takratnem času, odnosih med Slovani in staroselci. Rižanski placit je nastal na sodnem zboru, z njim naj bi po ukazu Karla Velikega rešili spor med istrskimi mesti, cerkvijo in lokalno frankovsko upravo. Ta dokument sodi med najstarejše in najpomembnejše pisne vire srednjeveške zgodovine. Kaže na širjenje frankovskega tipa fevdalizma in nezadovoljstvo tamkajšnjih prvotnih naseljencev z njim.

Slovane so bili barbari ter uničevalci antičnih mest, kulture in dediščine.

Še nekatera danes ohranjena imena (Sava, Drava, Soča) dokazujejo da so prišleki in avtohtoni prebivalci živeli v sožitju.

Star državni red se je umaknil plemenski ureditvi. Prehod v srednji vek v val preseljevanj torej pomeni nazadovanje, saj so Slovani uničili veliko starih antičnih naselbin. Krščanstvo se umika slovanskim bogovom. Gospodarstvo nazaduje (iz denarnega v naturalno).

SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA (623-658)

Vzrok za nastanek Samove plemenske zveze je spor med Obri ali Avari in Slovani (ker naj bi Obri Slované izkoriščali). Obri ali Avari so že prej prišli v spor z Bizantinci.

623 – knez Samo poveže Slované od Baltika do Jadranskega morja v vojaško zvezo proti nasilju Obrov

626 – So Avari doživeli poraz pri obleganju Bizanca, kar je okrepilo Samovo zvezo. Tako so se začeli stopnjevat spori znotraj Avarov (notranja neenotnost) in tudi to je še bolj okrepilo Samovo zvezo.

Ker se je Samo izkazal v boju, so ga Slovani priznali za svojega voditelja.

V tej zvezi so bili tudi alpski Slovani ali Vinedi. Njihov voditelj je bil knez Valuk (v virih že leta **630**). Celo frankovski kronisti pišejo o Valuku. Iz njihovih zapisov lahko preberemo, da so Bolgari pred Avari bežali na Bavarsko, upajoč, da jim bodo tam Bavarci nudili zatočišče. Vendar so jih ti zavrnilo in celo nekaj poklali. Nato so se leta **631** Bolgari iz Bavarske zatekli k Valuku, ki jim je nudil gostoljubje. Tako izvemo, da je Valuk res živel in bil prvi vinedski poglavar.

Po Samovi smrti leta **658** je njegova plemenska zveza propadla. Oblast nad Slovani so obnovili Obri, kar pa zanesljivo ne velja za Vinede, ki jim je poveljeval Valuk. Dežela, ki jo je upravljal knez Valuk, je preživela propad Samove zveze in je bila zasnova poznejše Karantanije.

KARANTANIJA

Karantanija je najstarejša zgodnj srednjeveška plemenska tvorba v V-alpskem prostoru.

Družba je bila v tistem času že razslojena:

❶ knez

V deželi je vladal knez, ki je imel sedež na Krnskem gradu, ki leži na Gosposvetskem polju. Knez je bil na vrhu družbene lestvice.

❷ prvaki (plemstvo)

so vrhnji sloj

❸ **kosezi (nižje plemstvo)** – so posebnost, saj takega primera ni v nobeni srednjeveški družbi

Po funkciji so bili oboroženi spremljevalci kneza, po izvoru pa kmetje. Pri obredu ustoličevanja (do 15. stol.) so imeli pomembno vlogo, saj so izročili oblast novemu vladarju oz. knezu. Imeli so tudi svoje koseško sodišče. Kosezi so sčasoma izginili (viri jih niso več omenjali), zato ocenjujemo, da so se verjetno uvrstili med kmete ali plemstvo. edling=kosezi ⇒ 29 krajev Koseze

❹ podložni kmetje in patriarhalni sužnji

najnižji sloj

Prvi znani knez je bil Valuk (iz **sredine 7. stoletja**), nato pa tam do **sredine 8. stol.** Nimamo nobenih virov in zato nam zgodovina Karantanije ni povsem jasna.

740 – Ko so začeli Karantance ogrožati Obri izvemo o nadaljevanju dogajanja.

IZGUBA NOTRANJE SAMOSTOJNOSTI

Obri so ostali potencialni sovražniki Vinedov, zato je takratni karantanski knez Borut za boj proti Obrom pomoč prosil Bavarce (zahodne sosede).

Bavarci so zahtevali v zameno za pomoč neko varščino. Knez Borut je na dvor poslal sina Gorazda, nečaka Hotimira in še nekatere veljake kot varščino. Hotimira in Gorazda so tam pokristjanili (Slovani so bili pogani). Bavarci so pomagali Karantancem, ti pa so morali priznati bavarsko nadoblast. Preko krščanstva, ki sta ga širila Gorazd in Hotimir, se je širil tudi fevdalni red, s tem so fevdalci in cerkev od podložnikov dobivali dajatve – desetino.

749 – Borut umre in Po njegovi smrti so poslali na karantanski prestol Gorazda, ker pa je hitro umrl, ga je nasledil Hotimir.

Hotimir (bil bolj krščansko usmerjen) je prosil salzburškega škofa Virgila, naj pošlje na Karantanski dvor misijonarje. In ta je res poslal tja škofa Modesta skupaj z duhovniki, kar pa ni bilo všeč ljudem. V Karantaniji so začeli misijonarji graditi cerkve. Najbolj znana je cerkev Gospe Svete v bližini Krnskega gradu, kjer naj bi bil domnevno tudi Modestov grob. Današnje cerkev so zgradili šele v letih 1430-1459. Najznamenitejši del, ki je na ogled, pa je t.i. Modestov grob. Pod oltarno mizo so v antičnem sarkofagu shranjene relikvije (predmeti, ki jim pripisujejo čudežno moč) sv. Modesta, ki naj bi bil po izročilu pokopan v tej cerkvi.

Modest je umrl leta **763**. Takrat so se začeli odločni upori proti pokristjanjevanju, ki jih je hotel Hotimir krvavo zadušiti.

769 - Umrl je tudi Hotimir in takrat se je začel najhujši upor v Karantaniji, ki ga je zadušil šele Hotimirov naslednik Valtunk. Virgil je videl, da bo potreben drugačen pristop, zato je poslal v Karantanijo misijonarje, ki so pokristjanjevali z irsko metodo, katere bistvo je, da niso pri oznanjanju vere uporabljali nikakršne prisile. Celo uvajali so ljudski jezik in pustili ljudem njihove šege, običaje in navade ter osnovne molitve prevedli v njihov jezik. Postopno pa so že starim navadam in običajem začeli uvajati krščansko vsebino (npr. kresovanje, koledovanje). Kmetje so s to metodo dobili nižjo desetino - slovansko desetino, ki je bila $\frac{1}{3}$ nižja od frankovske.

788 -Karantanci in Obri so padli pod frankovsko oblast. Karantanci so počasi sprejeli to vrsto oblasti.

Vir: Brižinski spomeniki so najstarejši ohranjeni zapis v slovenščini. Nastali naj bi okoli leta **1000** na posestvih frajzinške škofije. Najverjetneje v kraju Otok ob Vrbskem jezeru. Duhovniki so jih uporabljali za opravljanje bogoslužja. Danes jih hrani Državna knjižnica v Münchnu.

Krščanstvo pa se ni širilo le iz Salzburga, ampak tudi iz Ogleja in Freisinga, od 9. stoletja naprej tudi iz Spodnje Panonije. Na našem ozemlju so delovale različne škofije, ki so si prizadevale, da bi pokristjanile čim več ozemlja. Zato so sledili prepiri.

811 - Karel Veliki je razglasil reko Dravo kot mejno reko in izoblikovala se je cerkvena meja:

na S: naj bi Karantance pokristjanjevali iz Salzburga (ta del zajema večino Karantanije)

na J: naj bi Karantance pokristjanjevali iz Ogleja

Oblikovanje fevdalizma je bilo močno povezano s cerkvijo, ki je imela v srednjem veku največ ozemlja.

Vir: Oglejska bazilika je najstarejša krščanska cerkev v naši okolici, ki so jo zgradili leta 314, leto po Milanskem ediktu. Zaradi vpadov so jo preoblikovali. Od 11. stoletja ima današnjo podobo.

Ker so si Franki Obre dokončno podredili, zgodovina Obrov ne omenja več.

Slovani, ki so živeli do konca **8. stoletja** na ozemlju obrske nadvlade, so postali del:

- kneževine Spodnje Panonije (med Donavo in Rabo)

- Karniole (J od Karavank)

O Karnioli imamo malo podatkov, v frankovskih državnih analih (letopis) iz **začetka 9. stoletja** omenjajo J od Karavank »Krajnce« ali Karniolce in jih označijo, da živijo ob Savi. Ker so prebivalce tega območja do takrat označevali le z imenom Slovani, nam izraz Krajnci že označuje nastajanje države, vendar pa so njen razvoj z zasedbo ustavili Franki. Glede virov smo zelo revni, saj imamo omenjenega samo enega karniolskega kneza, pa vendar to pomeni, da sta v tem prostoru dve tvorbi poleg Karantanije.

Karantanija je vazalna kneževina od zasedbe Frankov, to pomeni, da plačuje davke, ampak se Franki ne vtikajo v njihove notranje zadeve. To stanje je trajalo do leta **819** - upor Ljudevita Posavskega.

Franki so poleg Karantancev in Bavarcev podredili tudi Hrvate. Takrat se je prvi uprl njihov knez Ljudevit. In sicer se je uprl proti nasilju furlanskega grofa (vzrok so bili med drugim tudi davki, predvsem pa vprašanje moči – velikost zemlje). Ljudevita so podprli tudi Karantanci in Karniolci. Sprva so bili uspešni, saj je upor trajal od **819-823**. S pomočjo pri tem uporu so se Karantanci in Karniolci uprli tudi vrhovni frankovski oblasti in zato se jim je status močno spremenil. Karantanija je postala frankovska mejna grofija (kar je slabše kot vazalna kneževina). Mejna grofija ima le vojaško funkcijo in tako Karantanci dokončno izgubijo samostojnost.

843 - z Verdunsko pogodbo je frankovska država razpadla na 3 dele:

Z : Karel Plešasti

V: Ludvik Nemški

OS: Lotar (prvi umre, njegov del si razdelita brata) } (sinovi Ludvika Pobožnega, ta pa sin Karla Velikega)

V **10. stoletju** je iz Z dela nastala Francija, iz V pa rimsko-nemško cesarstvo. Rimsko-nemško cesarstvo je trajalo do **1806** (ukine ga Napoleon Bonaparte).

V **11. stoletju** je nastala Velika Karantanija (kot poskus obnovitve Karantanije), ki je hitro razpadla in od takrat govorimo o Vojvodini Koroški.

OBRED USTOLIČEVANJA

Obred ustoličevanja karantanskih knezov in kasneje koroških vojvod je trajal od začetkov Karantanije (**okrog 658**) do **1414**, ko je bil ustoličen zadnji koroški vojvoda Ernest Železni.

Obred je ves čas potekal v slovenskem jeziku, ne glede na to, da je bila oblast nemška. Postavitev kneza je pomenila izročanje države v fevd kneza.

Obred poteka na Gosposvetskem polju. Glavni 3 elementi so:

- knežji kamen (Deželni muzej v Celovcu)
- vojvodski stol ali vojvodski prestol (Gosposvetsko polje)
- cerkev Gospe Svete

Obred ustoličevanja je predstavljal predajanje oblasti novemu knezu, kasnejšemu vojvodi. Najstarejša upodobitev ustoličevanja iz leta **1479** (1414 pa je bil ustoličen zadnji koroški vojvoda Ernest Železni).

Vir: najpomembnejši zgodovinpisec - Bogo Grafenauer: Ustoličevanje koroških vojvod; Dokumenti slovenstva; Ljubljana 1994
opat in zgodovinpisec - Janez Vidrinski, opisal zgodnejši obred ustoličevanja

Po smrti starega kneza kosezi na zboru koseških sodišč izberejo zaupnike, ki sodelujejo pri obredu in izberejo sodnika dežele. Novega vojvodo predlaga vladar nemške države (do **10. stoletja**), kosezi tega kandidata na sodišču le potrdijo (zavrnuti se ga niso upali) in ustoličijo.

Do leta **976** je obred nespremenjen, po tem letu se vsebinsko spremeni, saj vojvodi ni potrebno pristati na tak obred - že vnaprej je dobil zemljo v fevd od nemškega vladarja (zakaj bi se Nmec »ponižal« in govoril na obredu slovensko?).

Potek obreda:

Vse ljudstvo gre na Gosposvetsko polje h knežjemu kamnu, kjer poteka obred. Tam v imenu celega ljudstva izročijo oblast novemu vojvodi. Preoblečejo ga v kmečka oblačila; sive hlače in suknjič, siv plašč, klobuk in torbico, rdeč pas in torbo ter kmečke čevlje z rdečimi vezalkami. Potem ga posadijo na kobilo in ga trikrat peljejo okrog knežjega kamna, ljudstvo pa zraven poje slovensko hvalnico. Nato se vsi odpravijo v cerkev Gospe Svete na mašo, ki je v slovenskem jeziku, tako kot celoten obred.

Vojvoda s tem obredom sprejme vse pravice, kolikor mu jih je lahko dala država. Knežji kamen simbolizira vojvodsko oblast, vendar vojvoda deluje na vojvodskem prestolu. Kasneje

(ko je bilo vse nemško) se je z obredom ustoličevanja vzpostavil prvi kontakt med vojvodo in podložniki.

SPODNJA PANONIJA

Po izgubi Karantanske samostojnosti se je za kratek čas kulturno življenje prestavilo v Spodnjo Panonijo.

Okrog leta **840** je nemški cesar Ludvik Nemški podelil knezu Pribini (ki je bežal pred nasiljem knezov iz Moravske) v fevd ob Blatnem jezeru obsežno ozemlje. Ob izlivu reke Zale si je Pribina zgradil svojo graščino - Blatenski kostel. Zanimivo je, da leži na stičišču starih antičnih mest in je obdan s težko prehodnimi močvirji.

Iz Karantanije so se številni ljudje preselili sem, zato ima Spodnja Panonija značaj slovenske tvorbe.

Spodnja Panonija doseže vrhunec z vladanjem Pribinovega sina Koclja. Kocelj je bil sprva zvest frankovski vazal, nato se je oblasti uprl in državo osamosvojil od Frankov.

V Veliki Moravski (tudi ena izmed frankovskih mejnih grofij) se je knez Rastislav, da bi se zaščitil pred vedno večjim nasiljem Frankov, obrnil na bizantinskega vladarja in ga prosil, če mu lahko pošlje misijonarje, ki bi uvajali krščanstvo po bizantinskem vzoru v slovanskem jeziku (frankovski tip je bil namreč nasilen). Tja so poslali misijonarja Konstantina in Metoda, ki sta bila iz Soluna (v nekdanjem Bizancu, danes Grčiji).

867 - Konstantin in Metod pred nasiljem iz Velike Moravske pobegneta v Spodnjo Panonijo h Koclju.

Bila sta zelo izobrazena, s seboj sta prinesla številne knjige in jih tudi prevedla. Sestavila sta slovanski črkopis, glagolico. V slovanski jezik sta prevedla številna slovanska besedila. Verjetno je v Spodnji Panoniji v času njunega delovanja nastal Zakon sodni ljudem, najstarejši slovanski civilni sodni zakonik. Za njegovo osnovo je Metod uporabil bizantinsko zakonodajo. V njem najdemo zahodne vplive (tudi frankovskega in bavarskega). Njuno delo je zelo pomembno, ker sta za kratek čas uspela izriniti latinski jezik in pisavo.

Frankovski fevdalci so ovadili oba misijonarja pri papežu v Rimu češ, da širita krivo vero. Zato sta šla v Rim in papež jima je dal potrdilo, da širita krščansko vero. Konstantin je ostal v Rimu v samostanu, tam je tudi prejel meniško ime Ciril. Metod se vrne v Spodnjo Panonijo in deluje tam še nekaj let.

V Salzburgu so leta **870** zaradi njunega delovanja sestavili Spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev ali »Konverzija«, da bi izgledalo, da so oni pokristjanili Bavarce in Karantance.

876 - Karantanski vojvoda postane Arnulf, ki razširi oblast na sosednje dežele ter odstavi Koclja.

Po Metodovi smrti so njuni učenci širili pokristjanjevanje bizantinskega tipa krščanstva na hrvaškem in Makedoniji (učenca Kliment in Naum - poenostavila sta glagolico v cirilico).

RAZKOL V KRŠČANSKI CERKVI

Papeška država je nastala že v **4. stoletju** iz t.i. posesti »Svetega Petra«. Nato pa je cerkev dobivala z daritvami vedno večje posesti v Italiji.

Dolgo časa so bili njeni zaščitniki Bizantinci (npr. Justinijan, rekonkvista). Njihovi spopadi z Langobardi (**568** - ti jim vzamejo veliko ozemelj) so ta razmerja porušili, zato so Franki prevzeli zaščito nad Papeško državo (npr. Karel Veliki, **800** rimski cesar - naveza cerkev-država, vendar prevlada države nad cerkvijo).

962 – Oton I. Saški je bil leta imenovan za kralja Italije, leta **973** pa za rimsko-nemškega cesarja. Dobil je pravico do laične investiture (pravico, ki omogoča njemu in njegovim naslednikom da imenujejo papeža – podreditev cerkve državi). Kralj ima namreč le posvetno oblast, cesar pa posvetno in cerkveno.

Vir: »Konstantinovo darilo« (**8. stoletje**) je hotela papeška država sebi zagotoviti izgubljena posestva (ki so jih odvzeli Langobardi). Naj bi jim Konstantin Veliki od 4. stoletja dalje dal v last ta ozemlja. Vendar to ni res, to je falzifikat, ponaredek za ohranitev izgubljenih posesti. To so ugotovili šele kasneje, vendar je očrnilo cerkev.

Leta **1054** je prišlo do ločitve zahodno, rimo-katoliško cerkev (s centrom v Rimu) in na vzhodno, pravoslavno (z bizantinskim patriarhom na čelu). To je cerkvi vzelo primat in moč.

INVESTITURNI BOJ

To je boj med papeštvom in cesarstvom.

Oton I. Saški in papež sta bila v dobrih odnosih. Francoska duhovščina je bila prizadeta, da je tradicija cesarstva prešla namesto na francoske na rimsko-nemške cesarje.

Tako so se najprej začele težave med redovniki Cluny v Franciji in pojavile so se njihove zahteve:

- ❶ odprava laične investiture
- ❷ uvedba celibata (prepoved poročanja)
- ❸ simonija (prepoved prodaje in kupovanja cerkvenih služb)
- ❹ uvedba latinščine kot edinega jezika bogoslužja

Zahteve se širijo po celi Franciji in tudi drugje.

1073 – pride do spora med Gregorjem VII. (naj bi postal papež) in Henrikom IV. (naj bi bil rimsko-nemški cesar). Henrik IV. bi moral v zvezi z laično investituro potrditi Gregorja VII. Vendar tega noče storiti, ker je papež zagovarjal Clunyske zahteve. Gre za merjenje moči med njima. Gregor VII. izobči Henrika IV. iz cerkve, domače plemstvo pa Henrika IV. ne podpre.

1077 – Henrik IV. se odloči papežu opravičiti, odpravi se v Canosso (pot v Canosso – iskanje odpuščanja, nekaj neprijetnega). Papež pusti Henrika IV. 3 dni čakati v mrazu, nato ga spusti predse. Henrik IV. mora pred Gregorjem VII. poklekniti in slednji prekliča izobčenje.

Vir: Henrik V. je leta **1122** v Wormsu podpisal Wormski konkordat (pogodbo med državo in cerkvijo), kjer dokončno prevladajo Clunyske zahteve.

Papeštvo si je ponovno okrepilo oblast in staro moč, ki jo je imelo prej. Konec boja med cerkvijo in državo.

KRIŽARSKE VOJNE (1096 - 1290)

Zgodovinski atlas stran 19

Že **konec 10. stoletja** je v J Franciji nastalo mirovno gibanje, ki je nastopalo v imenu Boga. To gibanje je določalo, da od četrтка do ponedeljka prenehajo vsi boji in sovražna dejanja med fevdalci. Namen je bil odpraviti spore med njimi. Ti spopadi so povzročali izčrpanost kmetov in s tem so vojne prizadele celotno gospodarstvo. Tudi cerkev je fevdalec (in ima številne posesti) in s tem je hotela zaščititi posesti in premoženje. Mnogi cerkveni dostojanstveniki so se udeleževali teh pohodov.

Romanja kristjanov v svete kraje (Palestino) so ob koncu zgodnjega srednjega veka otežkočena, saj so jih ogrožali muslimani. Sprva so jim dovolili obiskovanje za plačilo.

V **11. stoletju** so se pojavili še Seldžuki (turkmensko ljudstvo, ki so na Bližnjem Vzhodu ustanovili močno državo in leta:

1071 – premagali Bizantince (1054 – pride do ločitve cerkva - pravoslavna na V, Bizanc)

1077 – zasedejo Jeruzalem

1085 – zasedejo Antiohijo

Seldžuki vse bolj resno ogrožajo krščanstvo. Jeza kristjanov je bila vse večja. V takšnih razmerah je **konec 11. stoletja (1095)** rimski papež pozval kristjane, da gredo na križarski pohod proti Seldžukom (»osvobodimo sveto deželo«). Udeležencem je obljubljal odpuščanje grehov, zato je naraščalo zanimanje. Udeležili so se jih vsi družbeni sloji, da bi imeli koristi (kmetje, fevdalci, pustolovci ...).

V resnici je pa papež videl v tem možnost, da združi krščanski svet in si okrepi moč. Cilj (predvsem S-Italijanskih trgovcev) je bil izriniti Arabce in Bizantince iz posredniške trgovine z V.

Začele so se križarske vojne. V presledkih vojne trajajo **od 1096 do 1290**, skoraj 200 let. Bilo je 8 pohodov, ki pa so bili kot občasni boji.

1. pohod - 1096-1099 – začeli so ga francoski vitezi in knezi. Vdrli so na Bližnji Vzhod, kjer so ustanovili nekaj držav, islama pa jim ni uspelo izriniti iz svete dežele.

Križarji v tujih deželah so dobili določena pravila vedenja (kodeks). Npr: prepoved poročanja z domačinkami.

20 let po koncu 1. križarske vojne so francoski vitezi in križarji v Jeruzalemu ustanovili Templarski viteški red. Nekaj let pozneje pa še red Ivanovcev. Ustanovili so red pred nasiljem (ker naj bi bili grehi odpuščeni). Namen teh redov je bil tudi boj proti nevernikom.

Templarji so imeli na Tempeljskem griču v Jeruzalemu svoj sedež. Imeli so tudi zaobljubo čistosti, pokorščine, uboštva... Njihovo oblačilo je bilo sestavljeno iz belega ogrinjala in rdečega križa z razcepljenimi kraki.

Po končanih križarskih vojnah so se številni Templarji preselili v Francijo, kjer so se ukvarjali z denarnimi posli.

Ivanovci so imeli črn plašč z belim križem. Opravljali so dobrodelno dejavnost, bolniško službo in varujejo mejo v križarskih državah (vojaška funkcija).

Nemški viteški red se po končanih vojnah naseli na ozemlje Prusije (postanejo temelj vojske; značilna stroga disciplina).

2. pohod – je bil neuspešen

3. pohod - 1189 -1192 – posebnost, saj se je udeležijo 3 evropski vladarji:

Friderik I. Barbarossa – rimsko-nemški

Rihard Levjesrčni – angleški

Filip II. Avgust – francoski

4. pohod - 1202-1204 – pokaže vse slabosti križarskih pohodov. Benečani so izkoristili križarje, da so jim namesto plačila za prevoz po morju osvojili mesto Zadar. V nadaljevanju so križarji osvojili Bizanc in uničili velik del kulturne dediščine. Križarji so v Bizancu ustanovili latinsko kraljestvo (**do 1261**, ko križarje uspejo izgnati). Bizanc si pa po tem ni več opomogel. **1453** je postal še žrtev Turkov.

Otroška križarska vojna - 1215 – je posebnost, saj so zbrali več tisoč od 8-16 letnih otrok iz Francije in Porenja. »Čisti« otroci naj bi se odpravili v svete dežele in naredili tisto, kar ni uspelo križarjem. Obljubljali so jim, da bodo tja prišli po kopnem, ker se jim bo odprlo morje. Tiste, ki so preživeli viharje na morju, so trgovci prodali Arabcem v sužnost.

Vojne so potekale v 3 smereh:

- ❶ smer – Pirenejski polotok (S-katoliške države zopet osvojijo polotok)
- ❷ smer – Italijanska trgovska mesta so sodelovala pri preganjanju islamskih napadalcev Saracenov iz S Afrike, J Italije, Sicilije in Korzike.
- ❸ smer – svete dežele

Križarske vojne so res nastale zaradi okupacije svetih dežel, vendar je bil njihov glavni cilj ponovna združitev cerkve (papež bi pridobil na moči).

Največ so v vojnah pridobila S-Italijanska mesta: Benetke, Genova, Pisa, ki so Bizantincem in Arabcem prevzela primat v posredniški trgovini z V. Ta mesta so že v **10. stoletju** predstavljala t.i. komune (mesto s precejšnjo samostojnostjo, samoupravo).

Vojne so bile načelno neuspešne, prizadele pa so velik del Evrope in Bližnjega Vzhoda. Politično niso prinesle skoraj nič, so pa pospeševale gospodarske in kulturne stike med ljudmi.

Križarji so po končanih vojnah prinesli v Evropo številne novitete. Na primer: znanje Arabcev, arhitekture, likovne umetnosti... Križarji so od Arabcev dobili védenje o grški filozofiji. Naučili so se poljedelstva (vinska trta). Spoznali so grbe (veda: heraldika), zato imajo fevdalci in mesta svoje grbe. Naučili so se tudi higijene in v Evropo prinesli »kulturo umivanja rok«, vendar dalje ni šlo. Noviteta je tudi ukvarjanje z bančniškimi posli (templarji).

Križarske vojne so s svojimi pridobitvami vplivale na razvoj mest in podeželja. Bile so pogoj za nastanek srednjeveških mest.

~VISOKI SREDNJI VEK~

čas visokega srednjega veka in razvitega fevdalizma: **11. stoletje - 15. stoletje**

V Evropi so nekatera antična mesta, ki so preživela čas preseljevanj (5.-7. stoletja). Evropsko gospodarstvo je v tem času nazadovalo (iz denarnega v naturalno gospodarstvo - pomembna je zemlja; zato pride do nazadovanja trgovine).

Ob koncu **10. stoletja** se je razvoj umiril in pojavijo se pogoji za vnovično delitev dela. Ponovno so se pojavili presežki (do konca 10. stoletja je bila vsa zemlja razdeljena in velja pravilo »**ni zemlje brez fevdalnega gospoda**«) in tako se začno posamezniki ukvarjati z obrtjo in trgovino.

Fevdalci poleg tlake dobivajo od podložnikov tudi dajatve (velika pravda = dajatve v žitu; mala pravda = dajatve v vsem drugem => vse to so za fevdalca presežki, sam ima dovolj in še preveč za preživetje). Tako fevdalec ugotovi, da ima preveč hrane in potrebuje več toliko podložnikov.

Nastajajo mesta in trgi, katerih ustanovitelj je fevdalec. Pomembna je lokacija (prometne poti, cerkve, gradovi, sotočje rek...). Številna mesta nastanejo pod alpskimi prelazi. Največ mest nastane **med 13. in 14. stoletjem**.

Tista antična mesta, ki jih niso uničili, so se v skladu z blagovno-denarnim gospodarstvom prilagodile novim razmeram in se ponovno razvila.

Ker so ustanovitelji mest fevdalci (vladar, cerkveno al posvetno plemstvo), dajo meščanom določena pravila in ti pa morajo plačevati tudi dajatve. Mesto kmalu dobi mestnega gospoda (fevdalca) in mestnega sodnika.

Ko so se mesta dobro razvila, so se začeli spori mest z ustanovitelji, ker so se meščani hoteli ločiti od prevelike oblasti ustanoviteljev. Lahko govorimo o boju med meščani in fevdalci.

V Angliji imajo veliko vladarskih mest, kjer je ustanovitelj vladar. Meščani so v želji, da bi se znebili prevelikega izkoriščanja ustanovitelja in so našli rešitev v sodelovanju z nižjimi fevdalci. Mnogokrat je bilo še slabše, nekatera mesta pa so se uspela rešiti oblasti.

V Franciji je obratni postopek. Mesta, ki so imela fevdalca za ustanovitelja, so mnogokrat iskala zaščito pri vladarju (ta je sprejel zaščitništvo nad njimi, ker si je želel okrepiti moč; veliko fevdalcev je imelo več premoženja kot on - grožnja).

V Parizu je bila oblast deljena (tako je npr. pol oblasti pod vladarjem in pol pod fevdalci).

V Italiji so nastajala marsikje škofijska mesta, kjer so se meščani skušali otresti oblasti in so se povezovali s posvetnimi fevdalci.

V rimsko-nemškem cesarstvu so se mesta zaradi razcepljenosti države začela povezovati v t.i. hanso (gospodarska, obrambna in vojaška funkcija zveze).

Središče mesta je bil trg (kraj, kjer se zbirajo meščani). Mesta nastajajo brez načrtov in ne upoštevajo higienskih potreb (npr. odplake se zlivajo na ceste in tečejo po sredini v kanalih). Ulice na začetku niso bile tlakovane, čistili pa so jih le ob večjih praznikih. Umazaniji so botrovale številne bolezni, epidemije... vodo so dobivali iz vodnjakov (kjer se je zbirala deževnica).

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI

Ključni gospodarski dejavnosti sta bili obrt in trgovina. Ljudje so se ukvarjali z obrtjo in trgovino, ter denarnimi posli.

Trgovci so bili vedno bolj bogati, ker so preprodajali izdelke. Njihov glavni cilj je bil dobiček, torej kupiti blago po nizki ceni in ga prodati po višji ceni. Obrtniki so izdelovali toliko izdelkov, kolikor denarja so potrebovali.

Srednjeveška obrt se je zaradi potreb po boljšem orodju in kakovostnejših pridelkih specializirala.

Najpomembnejše dejavnosti:

- kovaštvo (žebjarji, orožarji, podkovni kovači...)
- lesarstvo (kresarji, mizarji, sodarji, orodjarji...)
- lončarstvo (izdelovalci skled, skodelic, krožnikov...)
- tekstilstvo (predilci, tkalci, krojači, suknarji...)
- usnjarstvo (čevljarji, sedlarji...)
- živilska stroka (mlinarji, peki, mesarji...)

Obrtniki delali v majhnih delavnicah, ki so bile stisnjene v majhnih ulicah. Tako so se začeli povezovati in nastali so cehi (združitev obrtnikov iste stroke, v kateri pa ni notranje delitve dela).

Skupaj so določali in nabavljali surovine. Delili so si tudi trg. Določali so tudi s katerim orodjem in kakšno kakovost izdelkov imajo. V cehih je bila prepovedana konkurenca, saj je veljalo pravilo: »**zasluži toliko, da lahko preživiš**«. Živeli so stanu primerno in niso potrebovali več.

Cehi imajo poleg gospodarske tudi socialno funkcijo, kar pomeni, da skrbijo tudi za sirote, reveže, vdove... Cehi so varovali meje in organizirali pogrebne bratovščine, imeli so tudi funkcijo gasilcev.

Življenje v cehu je pomenilo živeti organizirano in obvezujoče.

Prve cehe srečamo v S-italijanskih mestih. Kasneje s razmahnejo skupaj z razvojem mest v **13. in 14. stoletju** po celi Evropi.

Cehi imajo zelo okostenela pravila (se ne prilagajajo spremembam). Vsak ceh je natančno določal lestvico. Vse je določeno, število mojstrov, pomočnikov in vajencev (vajeniška doba lahko traja 4 -12 let). Določeni so bili tudi odnosi med ljudmi. Nezakonski otroci niso mogli dobiti dela (oz. zelo težko). Napredovanje je bilo odvisno od višjega razreda, ki je določal ali je nekdo primeren za napredovanje ali ne. Nekako se je dalo priti do mesta pomočnika, vendar precej težko. Nek pomočnik je lahko postal mojster le, če je umrl nek drug mojster.

Za slabo delo so dobivali člani cehev kazni. Najhujša je bila odvzem pravice opravljanja obrti, tako da tudi v drugem mestu niso mogli dobiti dela (vest se širi od ceha do ceha). Najprej so dobili opomine, potem so sledili sramotilni in zasmehovalni obredi. V Ljubljani je še v **18. stoletju** veljal obred »tehtanja peka« (če so peka dobili pri goljufanju, so ga dali v košaro in ga pomočili v Ljubljano). Obredi so pogosto potekali tudi na prangerjih (sramotilni stebri v mestih).

Vsak ceh je imel svojega zaščitnika (npr. lončarji: sv. Florijan - varuje ljudi pred ognjem tako kot lonce pred pečjo; mizarji: sv. Jožef - mizar...)

Cehi so bili pridobitev glede na zgodnji srednji vek, ampak so zaradi svojih neprilagodljivih pravil sčasoma postali zaviralni (nesposobni prilagoditi se spremembam). Kljub temu, da so cehe prepovedali, so se ohranili **do 19. stoletja**. Priča so imena ulic, mostov... Nadomestilo cehev so postale manufakture.

SREDNJEVEŠKA TRGOVINA

Z obrtjo se je pojavila tudi trgovina. Pri obrtnikih je bilo dovolj živeti stanu primerno, trgovci pa so hoteli bogateti.

Trgovina je blagovno-denarna. Načeloma je potekala na sejmih, ki so lahko bili:

- letni

Bili so vnaprej določeni (v francoskem Champagne je bilo kot da bi prišli na svetovno razstavo, saj se je dobilo karkoli in so prišli številni trgovci). Blago se je prodajalo na veliko (en gros - iz tega beseda grosist) in primerno sezoni. Prodajali so sezonske obleke, sadike, semena, pridelke, orodje... Najbolj znani so bili živinski in vinski sejmi.

- tedenski

Bili so bolj oskrbni (prehrambeni izdelki, oz. vse kar je mesto potrebovalo za preživetje).

Srednjeveški trgovci so pri trgovanju naleteli na številne težave. Trgovanje so oteževale slabe in težko prehodne poti, ki so zahtevale tovorjenje blaga (osli, konji ali ljudje sami). Kopensko trgovino so ogrožali razni razbojniki in roparski vitezi, ki so prežali na trgovce. Pomorsko pa so ogrožali predvsem gusarji. Zato so trgovci kmalu ugotovili, da se je pametno povezovati v karavane.

Pri potovanju so trgovci velikokrat prečkali grajska posestva in veljalo je pravilo »kar pade na tla, je od lastnika tiste zemlje«. Pri prehodu čez mostove in ceste so morali plačevati tudi mitnine.

Tudi mesta so ugotovila, da lahko izkoriščajo trgovce in so jim določala razne dajatve:

- skladiščno pravo (vsa mesta)

Vsak trgovec je moral blago uskladiščiti na točno določenem mestu in plačati za skladiščenje. Tuji trgovci so morali blago najprej ponuditi domačim po vnaprej določenih cenah. Niso smeli prodajati na drobno, ampak samo na debelo. V tem času potrebuje trgovec prenočišče in hrano (to je določeno, plačati pa mora sam). Mesta so imela tako trgovce pod kontrolo in šele ko so opravili vse potrebno, so lahko odšli.

- obvezna pot (nekatera mesta: Genova, Benetke...)

Trgovec mesta s tako pravico ni smel obiti in je moral skozenj. Upoštevati je moral tudi skladiščno pravo.

Vsako mesto ima tudi svoj statut, kjer so zapisane vse pravice in dolžnosti meščanov.

Ob mestni je obstajala tudi podeželska trgovina in določeno je bilo do kakšne razdalje so kmetje lahko hodili prodajali izdelke v mesto. Bili sta v konkurenci.

Problem trgovanja je tudi različen denar (že Oton I. Saški je s Kraljevskimi regaljami podelil fevdalcem pravico do kovanja denarja). Kovnice so kovale različen denar (samo v slovenskih deželah je v **13. stoletju** delovalo 7 takih kovnic). Tako je krožil različen denar in problem je postala menjava.

Trgovci so se pri svojem delu srečevali z različnimi težavami, kljub temu pa je bila trgovina zelo donosna. Veliko dobička so imeli predvsem pri prodaji začimb in dišav, ker so jih plačevali z zlatom (za en tovor je dobil trgovec toliko denarja, da si je lahko kupil palačo). Zelo priljubljene začimbe so bile poper, cimet, muškadni orešček in sol (zelo razširjena), najdražja pa žafran.

Zelo pomembna je bila tudi trgovina na dolge razdalje (izmenjava novih spoznanj in izumov). Najpomembnejši popotnik je bil Marco Polo (1254-1324). Kot član beneške trgovske družine je potovalna V.

V Evropi sta se izoblikovali dve trgovski območji:

- sredozemsko

Na tem območju so prevladala S-italijanska mesta. Trgovala so predvsem z začimbami, dišavami, vinom, soljo, žitom, južnim sadjem, svilo, nakitom. Tu je konkuriral Dubrovnik na V obali Jadrana, ki je bogatel s svojo trgovino z zaledjem.

- Z-evropsko in baltiško

Na tem območju so prevladala francoska, nizozemska in S-nemška mesta (povezovala so se v hanse). Trgovala so predvsem z vinom, kovinami, krznom, živino, lesom in žitom.

DENARNI POSLI

Gospodarstvo je blagovno-denarno, zato imajo novo plačilno sredstvo – denar.

Že Oton I. Saški je s Kraljevskimi regaljami dal fevdalcem pravico do kovanja denarja. Vsak fevdalec je koval lahko svoj denar, zato je na raznih sejnih krožil različen denar. Pojavljalo se je vprašanje, kateri denar je res pristen.

Začeli so se pojavljati menjalci denarja (sedeli so na »banci« - klopi) in menjali denar. Fevdalci so nosili veliko denarja s seboj, ogrožali pa so jih številni roparji. Zato so se domislili menice (vrednostni papir, ki so ga vplačali pri menjalcih v svojem kraju in ga novčili pri drugih). Vendar so se zopet pojavljali goljufi, ki so ponarejali menice. Dubrovniški trgovci pa so se dobro znašli. Imeli so polovico menice, kupci pa drugo. Če sta se ujemali je posel potekel. To je bila dobra zaščita pred goljufijo.

Pomembne so tudi kovnice denarja. Na Slovenskem je bila najbolj znana kovnica v koroškem mestu Breže (breški novci).

Težave z goljufi je imel tudi Filip Lepi (francoski kralj), ki je zaradi goljufanja izgnal templarje.

V **14. in 15. stoletju** so se z denarnimi posli ukvarjali Židje, ki so sposojali denar tajno. Židje so imeli oderuške obresti (okrog 60%) in zato niso bili priljubljeni. Izobčili so jih v družbi in zato so živeli v mestnih četrtih (geto). Prišlo je tako daleč, da je v Mainzu (**1229**) koncil (cerkveni zbor) zahteval, da nosijo Židje posebno prepoznavno obleko. Tudi cerkev je posojala denar. Posojilnice so se imenovale »montes pietatis« ali »gore usmiljenja«. Tudi tu so bile obresti visoke (okrog 15%).

Po nastanku mest je najprej prišlo do spora med meščani in ustanovitelji, nato pa še med meščani samimi. Do tega je prišlo, ker so hoteli imeti meščani v mestnih svetih, ki so imeli več denarja, hoteli imeti tudi večji vpliv oblasti. Oblast v mestih je tudi ločena (notranji in zunanji svet; mali in veliki svet).

SREDNJEVEŠKA KOLONIZACIJA

Prehod na razviti fevdalizem je pomenil tudi spremembe na podeželju. Če je prišlo do presežkov so fevdalci dovolili, da so se podložniki preselili v mesta (nastajajo mesta). Fevdalci so od podložnikov dobili dajatve.

Prehod iz naturalnega v blagovno-denarno gospodarstvo se zgodi zaradi presežkov. Nato se začne na podeželju manjšati pridvorna posest, nastajajo pa nove oblike kmetij - hube (tam delajo in živijo kmetje).

Kolonizacija pomeni pridobivanje in naseljevanje nove zemlje (požiganje gozdov, izsuševanje močvirij...). Konec **10. stoletja** je 4/5 Evrope posejane z gozdom, kar pomeni, da če hočemo priti do nove zemlje, jo moramo pridobiti.

Ločimo več tipov kolonizacije:

- notranja
- zunanja
- ◆ samorasla ali spontana (ne ogrožajo ljudi, ki živijo na zelenem ozemlju; povezuje se z notranjo)
- ◆ načrtna
- nižinska
- višinska ali rovtarska (ko zmanjka zemlje so v višinah iskali nova ozemlja; na Slovenskem je taka 1. faza kolonizacije, ker je bila v višinah nevarnost napada)

Notranja kolonizacija - zemlja se je tu ob obstoječem gospodarstvu na novo pridobila in širila. Tako se je naselitveni prostor širil ob že obstoječem in se je ljudstvo selilo. Sem sodi izsuševanje močvirij, požiganje zemlje, sekanje gozdov...

Zunanja kolonizacija - Zemljo so iskali na tujem ozemlju, zato so kolonisti velikokrat prišli v spor s tamkajšnjimi naseljenci. Ta vrsta kolonizacije je velikokrat pogojena z nasiljem. Npr. nemški fevdalci so najeli Nemški viteški red, ki se je naselil v Prusijo, da so osvajali nova ozemlja. Veljali so za nepremagljive, vendar so bili že leta 1410 prvič poraženi pri Tannenbergu. Dokončno pa so jih porazili pri Torunu leta 1446 in sicer poljsko-litovska zveza. To je primer nasilne kolonizacije.

Posledice kolonizacije: nastanek etnične meje

Na Slovenskem npr. se je v 3. fazi kolonizacije v 15. stoletju izoblikovala slovenska etnična meja, ki je ostala nespremenjena do sredine 13. stoletja.

VPADI MONGOLOV

Mongoli so ustvarili največji imperij v starem in srednjem veku (večja sta bila le britanski in ruski).

1. Začetki mongolske države:

Džingiskan ali **Temudžin** (1206 - 1227)

Ustvaril je mogočno državo, ki je segala od Rumenega morja na V do Črnega morja na Z. Zaslužen je za povezavo mongolskih plemen.

2. Življenje Mongolov:

Mongoli so bili nomadi, ki so živeli v **juritah** (okroglih šotorih iz kož). Bili so spretni konjeniki in lokostrelci. Menda je bil njihov lok nevaren na razdalji 200 m.

3. Okrutnost Mongolov:

Dolgo časa so o Mongolih krožile oznake zelo okrutnih vojščakov. Veliko je izmišljenega in pretiranega (da so kanibali, da so izdelovali piramide iz človeških glav, da so se igrali s človeškimi lobanjami).

V Evropi so si Azijce predstavljali kot pasjeglavce (do 2. polovice 13. stol.).

4. Dejavniki, ki so omogočili mongolsko ekspanzijo v 13. stol.:

- Mongolska spretnost in bojevitost
- Zelo udarna in lahka konjenica (lokostrelci na konjih)
- Fevdalna razdrobljenost držav nasprotnikov (Kitajska, Rusija). Mongolska oblast v Rusiji je trajala približno **250 let (1240 - 1480)**. Mongolski prodor na Japonsko pa ni bil uspešen. Leta **1281** so poskušali osvojiti državo, vendar so bili ustavljeni zaradi 2 vzrokov: *uspešna obramba samurajev* in *tajfuni* (kamikaze, »božji veter«).

5. Razpad mongolskega imperija konec 13. stoletja:

Vzroki:

- heterogenost oz. raznolikost imperija
- krepitev posameznih velikašev (po smrti Džingiskana)
- notranji spori

6. Posledice mongolskih prodorov:

- opustošenost in gospodarska stagnacija (mirovanje) v začetku mongolskih vpadov
- spremembe na političnem zemljevidu Evrazije (**1258**: uničijo bagdadski kalifat)
- oživitve trgovine po utrditvi mongolske oblasti v Aziji v **2. polovici 13. stol.** (**Kublaj Kan** - mongolski vladar na Japonskem, »pax mongolica« - mongolski mir)
- nastane velika in enotna država, ugodno za trgovske povezave
- Mongoli v Z Aziji so se islamizirali in z njihovo širitvijo se je širil tudi islam; danes so Mongoli ateisti in budisti
- selitve ljudstev (zlasti Turkov in Romov - iz osrednje Azije na Z)

ZAČETKI PARLAMENTARIZMA V ANGLIJI

NORMANSKA OSVOJITEV ANGLIJE

- **Bitka pri Hastingsu** (1066)

Normani (prvotno vikingi) pod poveljstvom **Viljema Osvajalca** so premagali **anglosaško** vojsko pod poveljstvom **Karla Harolda**. Anglosaška pehota ni bila kos močni normanski konjenici (dolga kopja).

Normanska vladavina v Angliji je trajala okrog **150 let**.

Normani prihajajo s **S** (vikingi). Naselili so se v **Z Francijo**.

- **Politika Viljema Osvajalca v Angliji**

Viljem je podeljeval zaplenjeno zemljo svojim baronom, plemičem v **nepovezanih delih**.

Za **upravnike** grofij je imenoval svoje namestnike - **šerife** (grofija: shire, upravnik: reeve). Ti so izvirali iz nižjega plemstva in so bili izbrani, ker so bili zvesti vladarju. Oprl se je tudi na

mesta, predvsem na tista na kraljevi zemlji. Ta mesta so imela veliko ugodnosti (London je lahko trgoval po vsej Angliji brez carine).

MAGNA CHARTA LIBERTATUM (Velika listina svoboščin; 1215) in njen zgodovinski pomen

Viljemovi nasledniki so vodili številne vojne (zlasti s Francozi). Vojne so zahtevale sredstva – denar, zato so bili davki vedno višji. Visoki davki v Angliji so povzročili splošno nezadovoljstvo. Kralju so se uprli plemiči, duhovščina in meščani.

Angleški kralj Ivan Brezzemlje je moral izdati Magno Charta Libertatum. (V nasprotju z bratom Rihardom Levjesrčnim ni prejel posesti od očeta.) S tem dokumentom je moral kralj potrditi fevdalne pravice, cerkvene in meščanske privilegije ter načelo, da je vladanje skupna stvar kralja in izvoljenih predstavnikov stanov.

Na tej osnovi se je kasneje oblikoval angleški parlament. Imel je 2 dela:

- ❖ zgornji dom (dom lordov: visoki plemiči in visoka duhovščina)
- ❖ spodnji dom (v katerega so volili svoje predstavnike grofije in kraljeva mesta)

Parlament si je izvolil pravico odločati o davkih, nadzorovati državne finance in potrjevati zakone.

ZNAČILNOSTI ANGLEŠKEGA PARLAMENTARIZMA (primerjava z antično atensko in današnjo slovensko demokracijo)

V atenski demokraciji ni bilo poslancev, pač pa so lahko vsi svobodni državljani sodelovali v ljudski skupščini na prostem. V angleškem parlamentarizmu so bili predstavniki zastopniki v parlamentu in le nekaj procentov ljudi je imelo volilno pravico. Danes imamo tudi v Sloveniji poslance v parlamentu, za razliko od Anglije pa sta 2 pogoja za volitve: polnoletnost in slovensko državljanstvo.

STOLETNA VOJNA - VOJNA MED ANGLIJO IN FRANCIJO (1337 - 1453)

1. Vzroki za vojno:

- ❖ začetek spora - normanska osvojitev Anglije
- ❖ ozemeljski spor - **Gaskonja** (JZ Francije): Tamkajšnji vojvoda je bil hkrati angleški kralj in francoski vazal. Francoski kralj je želel pridobiti čim večji vpliv v tej pokrajini.
- ❖ gospodarski spor - **Flandrija** (SZ Francije, danes Belgija): Najbogatejša pokrajina (zaradi sukna). Njen grof je bil francoski vazal, vendar so bili prebivalci naklonjeni Angliji. Od tam so dobivali volno.
- ❖ dinastični spor: Težnja angleškega kralja **Edvarda III.** po prevladi v Franciji. Franciji so več kot **300 let** vladali vladarji iz rodbine Kapetingov (**987 - 1328**). Zadnji kralj iz te rodbine je bil **Karel IV.**, nato je prestol pripadel njegovemu bratrancu **Filipu VI.** iz rodbine Valois. Temu pa je oporekal **Edvard III.**, ki je menil, da prestol pripada njemu (njegova mama je bila sestra zadnjega Kapetinga). Kapetingi so bili nasledniki Karolingov.

2. Povod za vojno:

Edvard III. ni hotel priseči vazalske zvestobe **Filipu VI.**

3. Potek vojne:

- ❖ območje spopadov: območje Francije
- ❖ pomembne bitke: (Angleži imajo LongBow, Francozi pa samostrel)
  - **Sluys 1340** (pomorska bitka, zmaga A. zagotovi neovirano izkrcaje na F. obali) - **Crecy 1346**
  - **Poitiers 1356** (A. zajamejo Ivana II. Dobrega, izpustijo ga po plačilu ogromne odškodnine) -

Agincourt 1415

- ❖ preobrat v vojni: nastop **Jeanne d'Arc** (Devica Orleanska) - **1429/30**. Nastopila je s 17 leti, bila je nepismeno kmečko dekle. Prepričala je Francoze s kraljem, da ima versko poslanstvo rešiti Francijo. Predramila je francoska nacionalna čustva. Ujeli so jo Burgundci in jo izročili Angležem. Zažgali so jo kot čarovnico na grmadi leta **1431**.

Ime Devica Orleanska je dobila, ker je uspela s četami razbiti angleško obleganje Orleansa.

4. Konec vojne:

- ❖ bitka pri Castillonu (1453) To je na JZ Francije. Zmagali so Francozi in izgnali Angleže iz svojega ozemlja. Le mesto Calais je po vojni ostalo angleško.
- ❖ posledice vojne:
  - o Francija je postala enotna in močna država.
  - o Sovraštvo med Angleži in Francozi.
  - o V Angliji državljanska vojna: vojna dveh rož. Šlo je za vojno med dvema velikima plemiškima rodbinama York in Lancaster, ki se je končala leta 1485.
  - o Takrat je zavladal Henrik VII. Iz rodbine Tudor, sorodnik Lancasterjevih.

MESTA NA SLOVENSKEM

Nastajala so v različnih razmerah. Če za kriterij določimo način nastanka, ločimo 4 tipe:

1. mesta na Koroškem

Nastala so pod vplivom trgovine na dolge razdalje; ob trgovski poti iz Dunaja proti Benetkam (Breže, Šentvid ob Glini, Beljak, Velikovec, Celovec, Slovenj Gradec, Pliberk ...).

2. mesta na Kranjskem in Štajerskem

Največ jih je nastalo v 13. in 14. stol. (Maribor, Radgona, Slovenska Bistrica, Kranj, Kamnik, Ljubljana, Škofja Loka, Kostanjevica, Novo mesto, Ptuj, Celje - razmeroma pozno: 1415). Nastanek večine teh mest je povezan s politiko deželnih knezov oz. vladarjev. Le-ti so podpirali nastajanje mest, da bi okrepili oblast v pokrajinah in da bi povečali svoje dohodke.

Ljubljana - ime se prvič omenja 1144 (v nemški obliki Laibach). 2 leti kasneje pa je tu zapis Luwigana (slovensko ime). Ljubljana je postala mesto v obdobju 1220 - 1243 (ustanovili so jo Spanheimi).

3. v 15. stoletju je 6 trgov povzdignjenih v mesta

Višnja Gora, Črnomelj, Lož na Notranjskem, Kočevje, Krško in Metlika. In sicer zato, da so dobili pravico do obzidja - kot obramba pred Turki.

4. primorska mesta

Trst, Koper, Izola, Piran, Milje. Ta mesta so bila že antična mesta. V zgodnjem srednjem veku pa so ta mesta bila samo upravna ali cerkvena središča, ki se v gospodarskem pomenu niso bistveno razlikovala od podeželja - preživljala so se s poljedelstvom, živinorejo, ribištvom in solinarstvom. Kot mesta pa so ponovno oživela v 13. in 14. stoletju. Vsa ta mesta (razen Trsta) so prešla pod beneško nadoblast. Trst je bil sprva pod oblastjo svojega škofa, kasneje (od 1382) pa pod Habsburžani vse do konca I. svetovne vojne (1918), ko je postal italijanski.

CELJSKI GROFJE (KNEZI)

Celjski grofje so bili najpomembnejša plemiška rodbina, ki je izvirala iz ozemlja današnje Slovenije. Govorili so nemško, a se niso čutili kot Nemci. Srednji vek je bil namreč čas, ko še niso poznali narodne zavesti v današnjem pomenu - lahko govorimo le o deželni zavesti.

(npr. J. V. Valvasor: rod: Italijan, jezik: slovenski + nemški, pisal: nemški, živel: na Slovenskem, po zavesti: Kranjec)

Predniki Celjskih grofov so bili Žovneški gospodje (grad Žovnek - Savinjska dolina). Bili so nižje plemstvo. Celje so pridobili leta 1333 in sicer po dedni pogodbi. Z Vovbrškimi gospodi so se dogovorili o nasledstvu, da bo v primeru izumrtja ene izmed rodbin, ozemlje te rodbine pripadlo drugi.

Grofje so postali leta **1341** (srednje plemstvo). Takrat so bili še vazali Habsburžanov. Prvi vzpon Celjskih grofov se je začel v času **Hermana II. Celjskega** (1385 - 1435). Ta je rešil življenje kasnejšemu nemškemu cesarju **Sigismundu Luksemburškemu** v bitki pri Nikopolju (Bolgarija) leta **1396**. to je bila bitka proti Turkom. V zahvalo je Sigismund podelil posestva v hrvaškem Zágorju in Međimurju Hermanu II.. Kasneje je Herman II. dal svojo hčer Barbaro Celjsko Sigismundu za ženo.

Leta **1418** so dedovali posestva **Ortenburžanov** (Radovljico, Ribnico in Kočevje). Hermanov sin **Friderik II.** je leta **1436** postal državni knez in od takrat govorimo o Celjski kneževini. Kot knezi so bili podrejeni le cesarju in nič več niso bili pod Habsburžani.

Kovali so svoj **denar**. Imeli so tudi **grbe** (moder ščit in na njem 3 rumene zvezde).

Toda imeli so tudi veliko sovražnikov (zlasti na Ogrskem). Zlasti v rodbini **Hunjadi**. Toda najhujši sovražniki so bili Habsburžani. **1436** se je vnela **vojna med Habsburžani in Celjskimi knezi**, ki je trajala **7 let**. V njej so sicer zmagali Celjani, toda podpisal so dedno pogodbo s Habsburžani. Usoda Celjanom ni bila naklonjena - niso imeli dovolj potomcev. **Zadnji knez Ulrik II.** je bil ubit v Beogradu **1456**. Ubili so ga Ogrski plemiči Hunjadi. Celjani so tako izumrli (ni bilo moških potomcev, ženske pa niso mogle zasesti položaja). Habsburžani so si z vojno pridobili posestva Celjanov in se pri tem sklicevali na dedno pogodbo.

VERSKA NASPROTJA V KATOLIŠKI EVROPI

SREDNJEVEŠKA MISELNOST IN KRŠČANSTVO

Miselnost srednjeveške Evrope je bila popolnoma prevzeta s **krščansko religijo**. Lahko rečemo, da je krščanstvo predstavljalo idejni steber fevdalne družbe. Cerkveni nauki so spremljali človeka od rojstva do smrti. Vse kar je obstajalo so razlagali kot rezultat božjega poseganja (listje z dreves in lasje z glave niso padli brez božje volje).

PRVOTNA IN SREDNJEVEŠKA CERKEV

Prvotna krščanska skupnost je bila **skupnost enakopravnih ljudi**. Latinsko označujemo to skupnost **comunitas** (od tod komunizem). Sprva so bili kristjani samo pripadniki **nižjih, zatiranih** slojev. V srednjem veku je bila **cerkev** močna **hierarhična organizacija** (Karl Marx: Religija je opij ljudstva.). Religija je po tej razlagi zavajala ljudstvo. Ljudem je nudila napačno predstavo o družbi. Cerkev je učila, da je vsaka oblast dana od Boga in da le on lahko kaznuje krivično oblast. Ljudstvu pa je obljubljala posmrtno življenje (v Nebesa bodo šli tisti, ki so pravični in spoštujejo svoje gospodarje).

SHOLASTIKA (**Tomaž Akvinski 1225-1274**) je oznaka za **srednjeveško šolsko učenost** in pa tudi za **srednjeveško katoliško filozofijo**. Fevdalni predstavnik sholastične filozofije je bil **T. Akvinski**: »Razum je božji dar. Z njim raziskujemo dogme. Vse kar odkrije razum, lahko razložimo v luči vere. Če se zdi, da sta vera in razum v nasprotju - se moti razum.« Posamezniki so se upali upreti cerkvi - bili so **heretiki ali krivoverci**.

KRIVOVERSKA GIBANJA (herezije in heretiki)

- **DUALISTI** (bogomili - Balkan; katari - Italija; albižani - J Francija)
Verjeli so v **2 izvora: dobro in zlo**. Ves **vidni del** (tudi cerkev in država) je proizvod hudiča. Na območjih, kjer so se najprej razvila srednjeveška mesta, so se pojavili krivoverci (posledica velike razslojenosti). Pristaši katarov in albižanov so bili predvsem nižji sloji, ki so hrepeli po pravičnejši družbi.
- **PREROŠKO MILENARIJANSTVO**
Bistvo tega je v ideji o **zlori starega reda** in **vzpostavitvi novega**, ki bo temeljil na **pravičnosti, ljubezni in enakosti**. To gibanje se je pojavilo **ob koncu 1. milenija** (od tod ime).
- **PREDHODNIKI REFORMACIJE**
Tisti, ki so pred Luthrom zahtevali reformo cerkve.
  - o **John Wycliff (1325-1384)** je bil profesor teologije na Oxfordu. Nastopil je zoper vodstvo cerkve in papeštvo. Edini poglavar cerkve je po njegovem

Jezus (medtem ko je papež antikrist). Glavni vir vere je Sveto pismo. Zato ga je treba prevesti v ljudski jezik. Bil je tudi za angleško cerkev neodvisno od Rima. Bil je za revno cerkev in proti razlikovanju med duhovniki in laiki (navadnimi ljudmi). Bil je proti hierarhiji. Papež ga je obsodil kot krivoverca, vendar je umrl naravne smrti (ker je imel podporo angleškega parlamenta).

- o **Jan Hus (1369-1415)** je bil po rodu Čeh. Bil je profesor in rektor na Praški univerzi. Hus ni zavračal hierarhije v cerkvi, zavračal je le zlorabo v cerkvi. Zahteval je reformo cerkve, bogoslužje v češkem jeziku in revno cerkev. Poklicali so ga na cerkveni zbor v Kostanci. Obtožili so ga krivoverstva, zato mu je grozila smrtna kazen. Ker svojega nauka ni preklical, so ga sežgali na grmadi. Njegova smrt je povzročila upor zoper nemško oblast, ki so ga Nemci šele po 19 letih zatrli.
- o **Girolamo Savonarola (1452-1498)** je bil Dominikanec v Firencah. Javno je pridigal zoper takratnega papeža Aleksandra V., ki je bil izvoljen po čudnih spletkah. On je Savonaroliju prepovedal pridigo, vendar tega ni upošteval. Nakar so ga prijeli, mučili in ubili. Njegovo truplo so sežgali na trgu v Firencah.

BOJ CERKVE PROTI KRIVOVERCEM

- PROPAGANDA BERAŠKIH MENIŠKIH REDOV
Beraštvo Dominikancev in Frančiškanov: živeli so ubožno, nastopali so med množicami in pričali proti heretikom.
- KRIŽARSKE VOJNE
Bile so zoper albižane v Franciji, bogomile v Bosni, Templarje v J Franciji (napadel jih je Filip Lepi z namenom, da dobi bogastvo tega reda l. 1309).
- INKVIZICIJA
To je cerkveno preiskovalno sodišče, ki je slovelo po hudem mučenju žrtev.

VELIKA GEOGRAFSKA ODKRITJA

POJASNI POJEM

Ta pojem označuje odkrivanje novih, Evropejcem neznanih celin ali delov celin in sicer med **15. in 18. stoletjem**. Običajno imajo ta odkritja za mejnik med obdobji (srednji in novi vek). Danes to lahko primerjamo z vesoljskimi poleti.

KATERE CELINE IN DELI CELIN SO BILI EVROPEJCEM NEZNANI PRED ODKRITJI

Amerika, Afrika (J od Sahare), Sibirija (S Rusija), Avstralija

NAJPOMEMBNEJŠI VZROKI, KI SO VPLIVALI NA ISKANJE POMORSKIH POTI V INDIJO

Z Evropa je navezala živahne trgovske stike z Orientom po križarskih vojnah. Trgovali so s svilo, začimbami ... - *luksuznim blagom*. Povpraševanje je bilo veliko in zato so bile tudi cene visoke. Po letu **1453** pa so že tako visoke cene še narasle. Takrat so Turki osvojili Bizanc in ohromili trgovino. Zato so iskali pomorsko pot v Indijo.

RAZISKOVALCI

Prihajali so iz sredozemskih dežel (Španija, Italija, Portugalska), od koder so jih pošiljali vladarji.

KATERI POMORSKI POTI V INDIJO SO ISKALI EVROPEJSKI POMORŠČAKI

Okrog Afrike (Portugalci: Vasco da Gamma, **1498**) in čez Atlantski ocean (ali morje teme; Španci).

DOSEŽKI, V GEOGRAFSKEM ZNANJU, KI SO DAJALI SPODBUDO IN OPORO EVROPSKIM TRGOVCEM IN PUSTOLOVCEM PRI ISKANJU NOVIH POTI V INDIJO

Italijanski kartograf Toscanelli je narisal karto sveta, s predpostavko, da je Zemlja okrogla. Ta zemljevid je dal spodbudo Kolumbu. Verjel je, da bo prišel iz Španije v Z Indijo.

NAPREDEK V POMORSKI TEHNIKI IN NAVIGACIJI, KI JE OMOGOČIL PLOVBO NA ODPRTEM MORJU IN VELIKE POMORSKE EKSPEDICIJE

- Italijani so izpopolnili kompas (kitajski izum, prevzel Gioia).
- Astrolab je določal geografsko širino.
- Portugalci so najprej gradili karavele (velike jadrnice). Tudi Kolumb se je odpravil na Z z njimi.

POMEN PRVEGA KOLUMBOVEGA POTOVANJA (3.8. - 12.10. 1492)

Priplul je do otoka Watling v Bahamskem otočju. Otočje je poimenoval Z Indija. **Amerigo Vespucci** jih je prvi opisal in po njem ime Amerika.

KDO JE PRVI OBJADRAL SVET, KAKŠEN JE BIL POMEN TEGA DOGODKA

Magellan je leta **1519** odplul iz Španije. Ubili so ga domorodci na Filipinih in leta **1521** se je ladja vrnila brez njega. S tem so dokazali, da je zemlja okrogla.

V KATERIH PREDELIH PREDKOLUMBSKE AMERIKESO INDIJANCI RAZVILI VISOKE KULTURE

- Polotok **Jukatan** - *Maji*
- **Mehika** - *Azteki*
- **Andi** - *Inki*

KATERIH PRIDOBITEV »STAREGA SVETA« INDIJANCI NISO POZNALI

Pluga, kolesa, smodnika, abecede, denarja, konjev ...

GOSPODARSKE, DEMOGRAFSKE, ETNIČNE IN DRUGE POSLEDICE VELIKIH GEOGRAFSKIH ODKRITIJ V AMERIKI IN EVROPI

- Španci so uničili azteško in inkovsko civilizacijo (Azteke je uničil *F. Cortez* v letih **1519-1521**; Inke pa *F. Pizzaro* v letih **1533-1534**). Španci so imeli strelno orožje in konje.
- Po osvojitvi so Španci naseljevali določena območja. Sprva so bili naseljevalci obubožani plemiči, trgovci, vojaki in duhovniki. Žena je bilo malo.
- Širitev **krščanstva** - Španci so domačinom vsiljevali novo vero, vendar se je ponekod ohranila tudi stara.
- Španci so odprli rudnike zlata in srebra, vanje pa so poslali Indijance.
- Plantaže sladkornega trsa, bombaža, kave, tobaka ...
- Zaradi primanjkanja delovne sile so uvažali črnce. Sledilo je mešanje ras:
  - o *mestici* (Indijanci in belci)
  - o *mulati* (črnci in belci)
  - o *zambi* (Indijanci in črnci)
- Evropa je dobila prevlado v svetu (gospodarsko in politično).
- Prišlo je do svetovne revolucije - *premet* (prej v Italiji, potem na obale Atlantika; 16. stol. Španija; 17. stol. Nizozemska; 18. stol. Anglija, Francija).